

Враховуючи те, що найближчим часом буде знято мораторій на торгівлю землею, мають бути розроблені законодавчі документи, за якими кошти від продажу землі мають надходити до сільських громад.

Висновки. Отже, комплексний розвиток сільських територій, який би забезпечив стабільний збалансований розвиток виробництва, є важливою складовою в розбудові аграрного сектору економіки держави. Політика розвитку сільських територій має бути спрямована на захист сільського життєвого простору, підвищення рівня життя населення, якості сільськогосподарської продукції та на захист навколишнього середовища, розвиток депресивних територій.

Для вирішення поставлених завдань необхідно чітко визначити і прописати соціальні стандарти та нормативи щодо умов проживання сільського населення і на цій базі розробляти регіональні програми розвитку сільських територій, в яких передбачити кошти, необхідні для організації виконання запланованих заходів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Славов В.П. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій / В. П. Славов, О.В. Коваленко // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 9. – С. 68–71.
2. Критерії результативності та проведення моніторингу Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?9695>.
3. Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?9689>
4. Панорама аграрного сектору України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minagro.gov.ua/files/00006351/Pan_10.pdf.
5. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2008. – №5. – С. 51–58.
6. OECD-Prüfbericht zur Politik für ländliche Räume: Deutschland. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bmelv.de>.
7. Соціально-економічна захищеність населення України за матеріалами вибіркового обстеження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. У пошуках формули порятунку села // Газета „Агробізнес сьогодні” №14 (58), вересень 2004.
9. Проект Загальнодержавної Програми соціального розвитку села на період до 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/popup_article?art_id=947894&cat_id=826959.
10. В Україні за межею бідності живе в два рази більше людей, ніж у Білорусі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mojarplata.com.ua/ua/main/minimum-wage/v-ukran456-za-mezheju-b456dnost456-zhive-v-dva-razi-b456lqshe-ljude-n456zh-u-b456lorus456>.

Концептуальные основы развития сельских территорий в Украине

Т.В. Сокольская

Рассмотрено современное состояние социальной и экономической систем сельских территорий в Украине и предложен комплексный государственный подход, направленный на стабильное обеспечение сбалансированного развития и повышение уровня жизни населения.

Ключевые слова: сельская территория, сельские общины, паспортизация, кредиты, уровень жизни сельского населения.

Conceptual base of rural territories development in Ukraine

T.Sokolska

The paper highlights modern condition of social and economic systems in rural territories development in Ukraine. There has been suggested complex approach aimed at regular providing of balanced development and social standards rise.

Key words: rural territory, rural communities, pasportisation, credits, social standards for rural population

УДК 336.115:330.32

БОНДАР О.С., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

МОДЕЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

На матеріалах регіонального аграрного ринку розглянуто особливості здійснення інвестиційної діяльності аграрних підприємств в умовах невизначеності, досліджено модель формування ефективного інвестиційного портфеля аграрних підприємств, що враховує зміни ефективності реалізації проектів у часі та їх технологічно можливий поділ на частини.

Ключові слова: інвестування, модель, грошовий потік.

Постановка проблеми. Інвестування – один з найбільш важливих аспектів діяльності підприємства, метою якого є динамічний розвиток. Здійснення інвестицій забезпечує економічний ріст та розвиток окремих підприємств і, одночасно, є передумовою росту економічного потенціалу держави в цілому.

Всю сукупність інвестометричних методів та моделей можна класифікувати за різними ознаками: за об'єктом вкладення засобів: моделі аналізу фінансових інвестицій та моделі аналізу реальних інвестицій; за періодом інвестування: моделі стратегічного планування, довгострокового та короткострокового планування; за ступенем агрегування об'єктів дослідження: макроекономічні та мікроекономічні; за метою моделювання: теоретико-аналітичні та прикладні; за характером відображення причинно-наслідкових зв'язків: детерміновані та стохастичні; за типом аналізу досліджуваних систем: описові та нормативні; за використанням інструментарію: оптимізаційні та балансові; за методом врахування часу: статичні та динамічні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До дослідження проблем вкладення капіталу та його ролі у процесі розвитку економіки звертались багато зарубіжних та вітчизняних вчених. Найбільш знаними серед українських дослідників цих питань є М.А. Балудянський та М.І. Туган-Барановський. Новаторськими є економічні дослідження М. Туган-Барановського у побудові теорії криз та створеній на її основі теорії економічної кон'юнктури, в якій чільне місце займає інвестологія.

Метою і завданням дослідження є аналіз існуючих підходів та побудова адекватних моделей управління інвестиційною діяльністю аграрного підприємства.

Методи дослідження. Під час проведення наукового дослідження теоретичною та методологічною основою став системний підхід, що базується на поєднанні фінансово-економічного аналізу та економіко-математичних методів.

Результати досліджень та їх обговорення. Вітчизняні та зарубіжні дослідники створили велику кількість економіко-математичних моделей для отримання розв'язків різноманітних задач управління інвестиційною діяльністю підприємства. В умовах зростаючої складності та інтенсифікації інвестиційних процесів економіко-математичне моделювання стало ефективним інструментом формування ефективних управлінських рішень.

Розроблені грамотно і на професійному рівні економіко-математичні моделі дозволяють:

- розв'язати задачі оцінки ефективності інвестицій, оптимізації планування та управління фінансово-інвестиційною діяльністю, відображаючи основні характеристики елементів економіко-виробничої системи та зв'язків між ними;

- своєчасно реагувати на зміни стратегічних та тактичних цілей, рівня ризику, обмежень на ресурси, залежностей між параметрами та адекватно коригувати плани й управлінські рішення;

- використовувати прогресивні комп'ютерні технології для забезпечення потрібної точності та своєчасності необхідних розрахунків.

Оволодіння інструментарієм інвестометрії дає змогу автоматизовано, обґрунтовано прогнозувати розвиток підприємництва як соціально-економічної системи; розробляти шляхи ефективного керування ними; максимізувати економічний ефект діяльності; враховувати невизначеність та ризик; забезпечувати фінансову стійкість та платоспроможність підприємства; приймати ефективні управлінські рішення із застосуванням розроблених на ЕОМ моделей [4].

Прийняття рішень інвестиційного характеру базується на використанні різних формалізованих та неформалізованих методів та моделей. Їх кількість є надзвичайно великою, однак всі методи повинні ґрунтуватись на таких принципах [1, с. 36; 2, с. 34–35; 3, с. 60–69; 4, с. 33; 5, с. 398]:

- зміна вартості грошей у часі;
- врахування альтернативної вартості ресурсів;
- розрахунок ефективності на основі грошових потоків, генерованих проектом;
- відмова від врахування витрат, здійснених до моменту оцінки проекту;
- врахування невизначеності та ризику;
- врахування інфляції;
- вибір методів оцінки за складністю інвестиційного проекту;
- врахування цілей інвестування та психології інвесторів;
- врахування відносних змін цін та коливання курсів валют;
- врахування можливих змін у параметрах проекту;

- врахування синергії між інвестиційним проектом, що аналізується, та іншими проектами підприємства.

Суть дисконтних методів оцінки ефективності інвестиційних проектів полягає у наступному: інвестиції є ефективними, якщо величина грошового потоку, генерованого ними, є достатньою для повернення суми проектних вкладень та забезпечення необхідного рівня прибутку на інвестований капітал. Розрахунок показників ефективності відбувається через зіставлення величин надходжень та витрат проекту, приведених до єдиного моменту часу.

Основними кількісними характеристиками проекту, на яких базується обчислення класичних показників ефективності, є: тривалість життєвого циклу, обсяг початкових інвестицій, величина генерованого грошового потоку та ставка дисконтування. Методи визначення перших двох характеристик не є складними і були розглянуті раніше у попередніх роботах. Детальніше розглянемо проблеми оцінки величини грошового потоку та ставки дисконтування. Визначення цих параметрів проекту базується на аналізі прогнозних даних щодо можливого майбутнього стану макро- та мікросередовища впровадження проекту. Оскільки такі стани є значною мірою невизначеними, то кількісна оцінка грошових потоків та ставки дисконтування передбачають використання складного математичного інструментарію.

Важливими моментами під час обчислення додаткових грошових потоків також є:

- врахування впливів на величину грошового потоку альтернативних витрат;
- врахування незворотних і транспортних витрат;
- вплив грошового потоку даного інвестиційного проекту на грошові потоки інших проектів, що реалізовані підприємством.

Альтернативні втрати – це грошові потоки, які можна було б отримати від найкращого альтернативного використання інвестиційного ресурсу, це найбільші надходження, які втрачає інвестор, вкладаючи кошти у даний проект.

Незворотні витрати – це грошові витрати, які вже були понесені і які неможливо відшкодувати прийняттям чи неприйняттям проекту. Такі витрати здійснюються на етапі, що передує розробці інвестиційного проекту і спрямовані на фінансування додаткового дослідження умов реалізації проекту. Незворотні витрати не включаються у бюджет інвестиційного проекту і не впливають на його грошові потоки.

У разі купівлі виробничого обладнання підприємство часто зіштовхується з додатковими транспортними витратами та витратами на встановлення обладнання, а також у майбутні періоди із витратами на капітальний ремонт, такі витрати додаються до загальної вартості активів і є базою для амортизації та звичайно відображаються у грошовому потоці проекту.

Вплив такого інвестиційного проекту на інші підрозділи підприємства (у зарубіжній літературі їх часто називають екстерналіями) відображається у змінах грошового потоку підприємства, спричинених реалізацією окремого інвестиційного проекту. Визначити величину такого впливу надзвичайно важко, адже точна кореляція даного проекту з іншими проектами підприємства не є наперед відомою величиною. Такий аналіз вимагає детальної оцінки запропонованого інвестиційного проекту та окремих проектів, які вже реалізуються підприємством. Незважаючи на труднощі, пов'язані з такими розрахунками, вплив на екстерналії має бути врахований під час підрахунку грошових потоків та ефективності інвестиційного проекту.

За розрахунку додаткових грошових потоків та оцінки ефективності вкладень часто трапляються помилки. Існує два кардинальних правила, які допомагають аналітикам уникнути їх:

- грошовий потік суттєво відрізняється від балансового прибутку;
- саме додатковий грошовий потік повинен бути базою для оцінки ефективності інвестиційних проектів.

Досліджуючи перше правило, можна виділити такі головні відмінності грошового потоку від балансового прибутку:

1. Під час підрахунку грошового потоку капіталовкладення враховуються повністю в той рік, коли вони були здійснені, а в балансовому прибутку вони відображаються у вигляді амортизаційних відрахувань.

2. Прибуток характеризує діяльність підприємства, пов'язану лише з її виробничою діяльністю, а грошовий потік може включати надходження та видатки, не пов'язані із виробництвом (наприклад: надходження від зданих в оренду основних засобів, ліквідаційну вартість майна і т.д.).

3. Балансовий прибуток не підраховується для періоду будівництва підприємства, а грошовий потік є визнаним показником для цього періоду.

4. Від'ємне значення балансового прибутку свідчить про збиткову роботу підприємства. Водночас, від'ємний грошовий потік не завжди означає негативні наслідки для інвестиційного проекту. На етапах впровадження проекту в дію, капітального ремонту устаткування, кінцевої ліквідації основних фондів грошовий потік найчастіше має від'ємне значення, але перевищення витрат над надходженнями у ці періоди є закономірним явищем і не свідчать про неефективність інвестиційного проекту.

5. Прибуток вважають отриманим після продажу продукції, а грошовий потік після реального надходження грошових коштів.

6. Прибуток враховує негрошові витрати: амортизаційні відрахування, а також деякі накопичені, але несплачені витрати певного періоду. У грошовому потоці сума амортизації включається зі знаком плюс, а витрати враховуються в момент їх реальної виплати.

Грошовий потік проекту можна розглядати як суму дискретних надходжень та витрат, що мають місце протягом періоду експлуатації інвестиційного проекту. Схему надходжень грошових потоків у часі можна зобразити так, як це показано на рис. 1.

Як бачимо, структура грошових потоків змінюється у процесі експлуатації інвестиційного проекту і можна виділити три етапи: етап вкладення коштів, етап виробничої діяльності, етап ліквідації активів.

На першому етапі здійснюються капітальні витрати, які включають витрати на будівлі та основні фонди, необхідні для реалізації проекту, а також вкладення у чистий робочий капітал. Зміни у чистому робочому капіталі – це збільшені поточні оборотні активи внаслідок реалізації нового проекту, мінус автоматичне збільшення поточних зобов'язань (кредиторських рахунків та нарахувань). Проектні капітальні витрати та проектний приріст чистого робочого капіталу мають знак мінус в обчисленні грошового потоку. Ці витрати можуть здійснюватися на початку реалізації проекту одноразово, або впродовж кількох перших років.

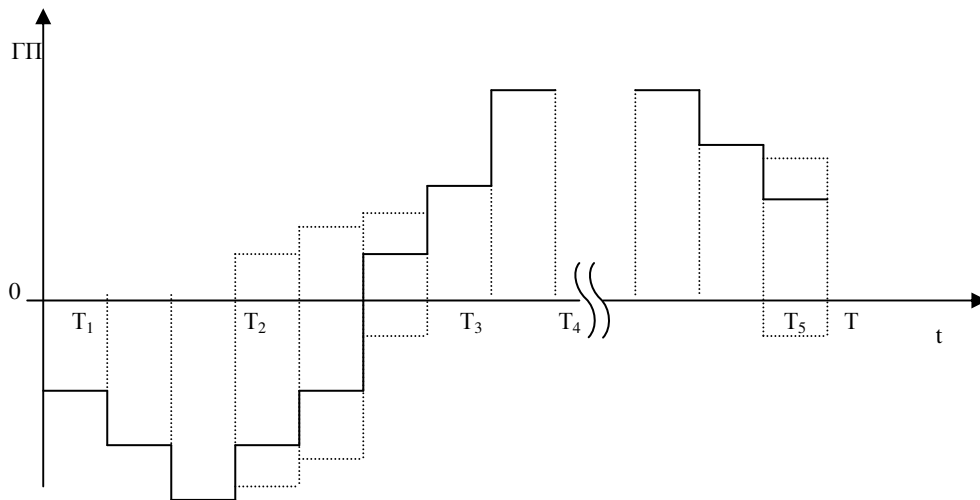

Рис. 1. Схема грошового потоку типового інвестиційного проекту

Другий етап включає безпосередню виробничу діяльність підприємства. Грошовий потік цього періоду має назву операційний грошовий потік (ОГП). ОГП – це потік грошей, що є результатом щоденної роботи фірми з виробництва і продажу. Витрати, пов'язані з фінансуванням фірмою своїх активів, не включаються до операційного потоку, оскільки вони не є операційними витратами. ОГП можна обчислити за формулою:

$$G_t = P_t + A_t - \text{ч}, \quad (1)$$

де G_t – операційний грошовий потік у період t ;

P_t – прибуток до виплати процентів за користування позиками та податків у період t ;

A_t – величина амортизаційних коштів у період t ;

ч – сума податку на прибуток.

Як бачимо, амортизація не включається до витрат, оскільки це не є відтік грошей.

Амортизація – це вид затрат, які підприємство не сплачує зовнішнім постачальникам, а акумулює в окремий фонд, чим зменшує суму оподаткованого доходу та створює додатковий грошовий потік. Позитивний ефект амортизаційних відрахувань полягає в тому, що їх накопичення супроводжується виникненням додаткових коштів для розширення діяльності, що сприяє підвищенню ділової активності. Основними причинами, які роблять амортизацію головною статтею грошового потоку, є: значна вагомість цієї статті у бюджеті інвестування, зниження податкових зобов'язань, що дозволяє збільшити чисті доходи підприємства, а також негрошові витрати, які можуть використовуватися на інші, ніж інвестиційні цілі.

Податки виплачуються грошовими коштами, а отже є відтоком грошей і враховуються у підрахунку грошового потоку зі знаком мінус.

Третій етап є завершальним етапом операційного життя проекту. У разі припинення експлуатації підприємство може мати збитки внаслідок демонтажу та ліквідації основних фондів, а може й отримувати прибутки у випадку продажу старого обладнання. В останньому випадку ліквідаційна вартість розраховується як різниця між ринковою вартістю обладнання на момент ліквідації та величиною сплачуваного податку. На цьому етапі підприємство також повертає кошти, вкладені у чистий робочий капітал. Як свідчить практика, підприємства повертають значно менше ніж 100 % цих коштів, через майнові втрати та списані борги.

Підсумовуючи викладене, ми пропонуємо обчислювати грошовий потік для кожного періоду реалізації проекту таким чином:

$$C_t = -B_t + G_t \pm R_t + S_t \pm L_t, \quad t = \overline{0, T}, \quad (2)$$

де T – тривалість життєвого циклу проекту;

t – індекс періоду життєвого циклу проекту ($t = \overline{0, T}$);

B_t – інвестиційні витрати у період t ;

G_t – операційний грошовий потік у період t ;

R_t – обсяг вкладеного (зі знаком мінус) чи повернутого (зі знаком плюс) чистого робочого капіталу у період t ;

S_t – вартість продажу обладнання в кінці операційного життя проекту у період t ;

L_t – вартість демонтажу та ліквідації обладнання в кінці операційного життя проекту у період t .

Грошовий потік є надзвичайно важливим базовим показником для визначення доцільності реалізації інвестиційного проекту. Правильне і максимально точне прогнозування цього показника допомагає уникнути помилок у розрахунках ефективності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналізуючи особливості застосування економіко-математичного моделювання під час побудови ефективного інвестиційного портфеля підприємства можна зробити висновок, що даний інструментарій має недоліки, тому потребує подальшого вдосконалення. Зокрема, моделі формування ефективного інвестиційного портфеля повинні враховувати можливий технологічний поділ проекту на частини, реінвестування прибутків, динамічність інвестиційного процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гнатушенко В.В. Моделирование процессов инвестиционной деятельности с использованием генетических алгоритмов / В.В. Гнатушенко, В.П. Стасюк, Д.А. Юханов // Модели управления капиталом. Новое в экономической кибернетике. – 1999. – № 2. – С. 29–53.
2. Грачева М.В. Анализ проектных рисков / М.В. Грачева. – Москва: ЗАО “Финстатинформ”, 1999. – 216 с.
3. Козик В.В. Оцінка ефективності інвестиційних проектів / В.В. Козик, В.А. Федоровський // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 59–70.
4. Покропивний С.Ф. Підприємство: стратегія, організація, ефективність / С.Ф. Покропивний, В.М. Колот. – К.: КНЕУ, 1998. – 350 с.
5. Шляхи підвищення інвестиційної діяльності в Україні: монографія / За заг. ред. В.Г. Федоренка. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2003. – 724 с.

Моделирование инвестиционных процессов в аграрных предприятиях

Е.С. Бондарь

Осуществление эффективной инвестиционной деятельности является одним из главных заданий управления развитием аграрного предприятия, так как от этого зависит развитие предприятия на перспективу. В статье исследована модель, которая отображает изменение денежного потока при реализации конкретного инвестиционного проекта.

Ключевые слова: инвестирование, модель, денежный поток.

Modelling of investment processes in the agrarian enterprises

O. Bondar

Realisation of effective investment activity is one of the main tasks of management of development of the agrarian enterprise how enterprise development depends on it on prospect. In article the model which displays change of a monetary stream at realisation of the concrete investment project is investigated.

Key words: investment, model, cash flow.

УДК 65.012.32

ЮХИМЕНКО П.І., д-р екон. наук

ЗАГУРСЬКИЙ О.М., канд. екон. наук

ВДОВИКА К. І., здобувач

Білоцерківський інститут економіки та управління

ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ ПІДПРИЄМСТВА В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті досліджено основні причини виникнення і наслідки кризових явищ. Проведено статистичний аналіз динаміки ВВП й капітальних інвестицій та частки збиткових підприємств в економіці України за 2008-2010 роки. Обґрунтовано основні шляхи подолання кризи та методи антикризового управління, до яких вдаються сучасні підприємства. Визначено необхідність антикризового управління підприємством в сучасних ринкових умовах. Запропоновано етапи процесу формування механізму антикризового управління.

Ключові слова: збиткове підприємство, капітальні інвестиції, ВВП, ринкова економіка, криза, антикризове управління.

Постановка проблеми. Характерною особливістю сучасної ринкової економіки є те, що кризові ситуації можуть виникати на всіх стадіях життєвого циклу підприємства. За таких умов в управлінні завжди існує ризик циклічного розвитку соціально-економічної системи, динамічного розвитку зовнішнього середовища, зміни співвідношення керованих і некерованих процесів, зміни суспільства, його потреб та інтересів, тому будь-яке управління має бути антикризовим, тобто побудованим на врахуванні можливості і небезпеки кризи.

У розвитку підприємства завжди існує вірогідність настання кризи. Це пояснюється тим, що, починаючи з моменту свого виникнення, підприємство стикається з цілим рядом проблем, які можуть супроводжуватися різким погіршенням показників його діяльності: ліквідність, платоспроможність, рентабельність, фінансова стійкість тощо.

Необхідність виявлення зародків кризових явищ, створення відповідних передумов для їх своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності окремого підприємства, недопущення виникнення ситуації його неплатоспроможності та банкрутства – усе це вимагає впровадження дієвого механізму антикризового управління на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим внеском у розвиток теоретичних і методичних аспектів антикризового управління стали праці таких фундаторів: Е.І. Альтмана, Л.М. Бартона, І.А. Бланка, А.П. Градова, П.Ф. Друкера, В.А. Забродського, Дж.М. Кейнса, М.О. Кизима, Є.С. Мінаєва, М.Ю. Портера, М.С. Пушкаря, Р.І. Сміта, Дж.Ю. Стігліца, О.М. Тридіда, Е. А. Уткіна, А.М. Фрідмана, Дж. Ван Хорна та ін.

Їх ідеї були втілені в роботах вітчизняних авторів, присвячених проблемам виникнення кризових явищ на підприємстві: Д.І. Богиня, М.В. Герасимчук, Н.К. Жуков, Л.О. Лігоненко, І.О. Маркаренко, М.П. Пашута, О.Г. Римар, Л.С. Ситник, О.А. Терещенко, В.А. Туніков, В.М. Федосова, А.Д. Чернявський, М.Г. Чумаченко, Г.О. Швиданенко, В.Я. Шевчук, О.О. Шапурова та ін.

Метою і завданням є дослідження основних причин виникнення і наслідків кризових явищ, що виникають в процесі діяльності підприємства, та необхідність антикризового управління в сучасних ринкових умовах.

Результати досліджень та їх обговорення. Будь-яке підприємство в різні періоди свого життєвого циклу проходить через кризи власного розвитку. Першою ознакою кризового стану є суттєве зниження валового прибутку, рівня рентабельності або отримання валового збитку.

Під кризою науковці розуміють період нестабільності або такого стану підприємства, коли передбачаються зміни. Причому необов'язково результат цих змін може бути негативним. Позитивні моменти кризи науковці вбачають у посиленні конкуренції, боротьбі за клієнта, скороченні